

Základy speciální pedagogiky

Úvod do speciální
gerontagogiky

Vymezení speciální pedagogiky jako pedagogické disciplíny

- **Speciální pedagogika patří do soustavy pedagogických věd:**
- Podle Průchy a kol. (2013) je pedagogika vědní obor, který v sobě zahrnuje základní a hraniční disciplíny. Základní disciplíny jsou:
- **obecná pedagogika**, která systemizuje výchovné problémy a poznatky, formuluje cíle výchovy, základní pedagogické kategorie a pedagogické normy, odvozuje obecně platné pedagogické normy
- **dějiny pedagogiky** zkoumají historický vývoj pojetí výchovy, pedagogických idejí, pedagogických principů, typů škol, zahrnuje studie o myslitelích
- **didaktika** je teorií vzdělávání a vyučování, která se zaměřuje především na efektivitu vyučovacího procesu; zabývá se edukačními procesy
- **filosofie výchovy** se váže na vztah k podstatě člověka a společnosti, řeší etické otázky výchovy, stanoviska k lidskému životu a světu hodnot, komplexní nazírání na svět výchovy, metodologické otázky zkoumání výchovných jevů
- **teorie výchovy** se zabývá jednotlivými složkami výchovy, objasňuje výchovné jevy a děje v užším slova smyslu
- **metodologie pedagogiky** je teorie metod, které se uplatňují v pedagogickém zkoumání

Vymezení speciální pedagogiky jako pedagogické disciplíny

- **sociální pedagogika** zkoumá výchovu jako společensko-historický jev související se společenským významem výchovy i odlišnostmi při výchově sociálních skupin včetně vlivu sociálních podmínek na rozvoj člověka
- **pedagogická diagnostika** se zabývá zjišťováním, charakterizováním a hodnocením úrovně rozvoje určitého žáka (žáků)
- **pedagogická prognostika** prognózuje vývoj školství a vzdělávání, hledá optimální řešení; vytváří modely a strategie budoucího rozvoje vzdělávacích soustav, vzdělávacích procesů
- **teorie řízení školství** se zabývá plánovací, organizační a kontrolní činností institucí tvořících vzdělávací systém
- **speciální pedagogika**

DEFINICE

- Speciální pedagogiku můžeme definovat v užším a širším pojetí.
- V užším pojetí je „**pedagogickou disciplínou, která se zabývá edukací dětí, žáků, dospělých osob se speciálními vzdělávacími potřebami a zkoumáním formativních (výchovných) a informativních (vzdělávacích) vlivů na tyto jedince.**“ (Valenta a kol., 2014)
- V širším slova smyslu se do profilování této disciplíny odráží aktuální společenské trendy a lze ji definovat jako „**interdisciplinární obor zabývající se péčí o jedince minoritních skupin obyvatelstva se zřetelem na edukaci, reedukaci a kompenzaci, diagnostiku, terapeuticko-formativní intervenci, rehabilitaci, inkluzi (integraci) a socializaci či resocializaci, prevenci a prognostiku osob se zdravotním postižením a zdravotním či sociálním znevýhodněním.**“ (Valenta a kol., 2014)

Cílové skupiny

Speciální pedagogika se zabývá:

- výchovou,
- vzděláváním,
- celkovým osobnostním rozvojem jedinců, kteří jsou znevýhodněni v důsledku mentálního, smyslového, motorického postižení nebo sociálního znevýhodnění.
- Cílem veškerých aktivit je dosáhnout co možná nejvyšší míry jejich začlenění do společnosti včetně pracovního a společenského uplatnění.

Cíle speciální pedagogiky

- Cílem speciální pedagogiky je maximální rozvoj osobnosti člověka s postižením a dosažení maximální úrovně jeho socializace.
- Pro naplnění těchto cílů je třeba pochopit specifické potřeby, možnosti a omezení plynoucí z postižení a stanovení si reálných cílů.

Předmět speciální pedagogiky

- Předmětem speciální pedagogiky je osoba se zdravotním, event. sociálním znevýhodněním, která potřebuje podporu v oblasti výchovy, vzdělávání, v pracovním a společenském uplatnění.

Disciplíny speciální pedagogiky

- Tradiční členění oboru speciální pedagogika odpovídá Sovákovu dělení na jednotlivé „pedie“, od 90.let minulého století přecházíme na nové názvy jednotlivých oborů – obor speciální pedagogika osob s mentálním postižením.
- Podle druhu postižení vyžadují jednotlivé kategorie dětí i dospělých specifické formy výchovy, vzdělávání a pomoci při socializaci.

Disciplíny speciální pedagogiky

- Speciální pedagogika se člení na 6 hlavních oborů,
- **psychopedie**, speciální pedagogika osob s mentálním postižením či jinou duševní poruchou
- **tyflopédie**, speciální pedagogika osob se zrakovým postižením
- **surdopedie**, speciální pedagogika osob se sluchovým postižením
- **somatopedie**, speciální pedagogika osob s postižením hybnosti: tělesným postižením, dlouhodobě nemocných a zdravotně oslabených
- **etopedie**, speciální pedagogika osob s rizikovým chováním, psychosociálně ohrožených, s poruchami chování
- **logopedie**, speciální pedagogika jedinců s narušenou komunikační schopností.

Disciplíny speciální pedagogiky

- Proměnou paradigmatu se vyčlenily dvě další skupiny (Valenta, 2014) dětí, žáků, osob:
- speciální pedagogika osob se souběžným postižením více vadami (kombinovanými vadami)
- speciální pedagogika jedinců se specifickými (vývojovými) poruchami učení a chování.

ČLENĚNÍ SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY podle věku

- Speciální pedagogika raného věku
- Speciální pedagogika předškolního věku
- Speciální pedagogika školního věku
- Speciální pedagogika dospělých (Speciální andragogika)
- Speciální pedagogika seniorů (Speciální gerontagogika)

Postavení speciální pedagogiky v soustavě věd

- **Společenské vědy:**

Pedagogika, psychologie, sociologie, filozofie, sociální patologie.

- **Přírodní vědy:**

Zejména vědy lékařské (je třeba mít znalosti o odlišnostech vývojových charakteristik vývoje člověka v rámci fyziologie a patologie, podle jednotlivých zaměření speciálně pedagogických disciplín spolupracuje např. s **foniatrií, neurologií, psychiatrií, ORL, ortopedií, oftalmologií, plastickou chirurgií, pediatrií, atd.**

- **Technické vědy:** např. kybernetika, IT technologie

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

- Základní pojmy v oblasti speciální pedagogiky:
- deficit, postižení, handicap, znevýhodnění
- reedukace, kompenzace, rehabilitace,
- prevence,
- socializace, resocializace,
- inkluze.

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

- **Deficit** - (latinsky - *chybí*) znamená nedostatek, něco co chybí.
- **Handicap** - je pojem používaný ve více významech, obvykle ve významu **nevýhody**.
- **Postižení** - (anglicky Impairment) je narušení (abnormalita) psychické, anatomické nebo fyziologické struktury nebo funkce, jedná se o vadu, chybění, ztrátu nebo nedostatek v anatomické stavbě organismu a nebo poruchu v jeho funkcích.

Jedná se o narušení integrity osobnosti (jednota, celistvost vlastností osobnosti a jeho chování) a to může být v oblasti psychické, sociální, senzorické nebo somatické.

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

- V ČR používáme také mnoho různých „označení“ osob s postižením více termínů, např. člověk s postižením, člověk se znevýhodněním, handicapovaný, se speciálními vzdělávacími potřebami, člověk se specifickými potřebami, výjimečný aj.
- Podle Valenty a kol. (2014, s. 8) *„je za korektní považováno spojení: Dítě, žák, člověk s (mentálním, smyslovým – zrakovým či sluchovým, řečovým, tělesným) postižením (s handicapem, disabilitou).“*

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

- Speciálněpedagogické metody:
- **Reedukace** - postupy zaměřené na zlepšení výkonu poškozených funkcí
- **Kompenzace** - postupy zaměřené na rozvoj nepoškozených funkcí, které budou nahrazovat vzniklý deficit
- **Rehabilitace** – (znovu)uschopnění jedince z hlediska společenských vztahů

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

- Prevence
- opatření zamezující vzniku postižení, znevýhodnění v případě jeho vzniku pak brání rozvoji narušení integrity osoby s postižením, vztahu s jeho okolím, pracovním a společenským uplatněním, u dítěte školní a mimoškolní prostředí

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

Prevence se člení na:

- Primární – je zaměřena na zabránění nežádoucích jevů, např. různými formami osvěty, výchovou a vzděláváním ve všech typech škol
- Sekundární - včasné rozpoznání (příp. i vyhledání) sociálních a zdravotních problémů, které již vznikly a jejich odborná náprava(léčba), zamezení rozšiřování negativního zdravotního či sociálního jevu
- Terciární - zaměření na následky závad, poruch, onemocnění, kterém se již rozvinuly a snaha o jejich nápravu nebo alespoň o zábranu jejich zhoršování.

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

- **SOCIALIZACE** obecně je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti. Realizuje se tzv. sociálním učením. Socializace je podmíněna sociabilitou (individuální schopnost socializace).
- Resocializace je proces opětného zařazení do společnosti u jedinců se získaným postižením v průběhu života.

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

- Inkluze/integrace
- Sociální **integrace** je nejvyšší úrovní socializace, jedná se tedy o proces začleňování člověka do společnosti. **Integrace** bývá také definována jako „oboustranný psychosociální proces sbližování minority znevýhodněných a majority intaktních.“ Jde o začlenění osob do většinové společnosti a jejího každodenního života.

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

Inkluzivní vzdělávání nebo **inkluze** je proces, jehož snahou je nastavení takového systému vzdělávání, který umožňuje všem dětem bez rozdílu plnit povinnou školní docházku, resp. navštěvovat školu, ideálně v místě jejich bydliště.

Cílem **inkluze** je podporovat rovné šance dětí při vzdělávání.

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

- **Světová zdravotnická organizace (World Health Organization, WHO, též SZO)**
- Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, 10. revize (MKN-10) na národní úrovni s účinností od 1. 1. 2020.

Základní pojmotvorný aparát a terminologie

- **Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví**
- Pro hodnocení dopadu postižení existuje řada klasifikací. Uvedeme zde Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (MKF), která se zaměřuje na pět základních komponent mapujících funkční schopnosti, disability a zdraví člověka:

Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (MKF)

- **1. tělesné funkce** (fyziologické i psychické)
- **2. tělesné struktury** (anatomické části těla)
- **3. aktivity a participace**
- **4. faktory prostředí** (odrážejí fyzické, sociální a postojevé prostředí)
- **5. osobní faktory** (doplňující okruh)

Dělení postižení/znevýhodnění

Postižení se dělí několika způsoby:

- **1. z hlediska doby vzniku**

vrozené (vzniklé v období prenatálním, perinatálním, časně postnatálním)

získané (vzniklé v průběhu života)

- **2. podle typu**

orgánové (postihují orgány nebo jejich části, příčinou může být vývojová vada, nemoc nebo úraz)

funkční (porucha funkce orgánu nebo celého organismu bez poškození jeho tkáně, vznikají v důsledku narušení vzájemných sociálních vztahů mezi jedincem a jeho prostředím, nejčastěji sem patří orgánové neurózy, psychoneurózy, poruchy chování)

Dělení postižení/znevýhodnění

- **3. podle druhu**

pohybové

zrakové

sluchové

řečové (tedy v oblasti komunikačních dovedností)

mentální

poruchy chování

parciální postižení (specifické poruchy učení, chování a pozornosti)

souběžné postižení více vadami (kombinované postižení)

- **4. podle intenzity (hloubky)**

lehký stupeň postižení

středně těžký stupeň postižení

těžký stupeň postižení